

Dış Ticaret İşlemlerinde Ticaret Yapılan Yere Göre Ödeme Şekli Tercihi Ve Tercih Nedenlerini Belirlemeye Yönelik Ampirik Bir Çalışma*

An Empirical Study To Investigate Choice Of Payment Term In Foreign Trade Transactions And Its Causes With Respect To The Location Of Trade

Aykut ALABAYIR

Yalova Üniversitesi

Yalova, Türkiye

aykut.alabayir@yalova.edu.tr

Erol MUZIR

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Siyasal Bilgiler Fakültesi

Üsküdar, İstanbul, Türkiye

erol.muzir@medeniyet.edu.tr

Özet

Uluslararası ticaretin işleyişinde ödemeler konusu en önemli kısmı oluşturmaktadır. Ödeme şekillerinin ülkeye, bölgeye veya kıtaya göre tercih edilme nedenleri, var olan mevzuatlar, prosedürler, ticaret yapılan yerin ekonomik ve siyasi koşulları vb. gereği farklılıklar arz etmektedir. Bu çalışmada, dış ticaret şirketlerinin ticaret yaptıkları yerlere göre ödeme şekli kullanım tercihleri ve söz konusu ödeme şeklinin kullanım nedenleri araştırılmıştır. Türkiye'nin 2014 ve 2015 yılları ihracat performansında ikinci sırada yer alan Bursa ilinde gerçekleştirilen çalışmada, büyük sanayi bölgelerinde bulunan 42 adet firma (anonim şirketi ve üstü sığata sahip) ile yüz yüze görüşülerek yapılan anketler yoluyla veriler toplanmıştır. Ampirik bulgular, ödeme şekli tercihi ve tercih nedenleri ile faaliyet gösterilen sektör arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkilerin varlığına işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret, İthalat, İhracat, Ödeme Şekilleri.

Abstract

The concept of payment constitutes the most significant issue essential to the progress of foreign trade. The reasons why particular payment terms are preferred and used with respect to the countries, regions or continents involved differ due to differences in such dynamics as relevant laws and regulations, procedures, economic and political conditions of the location of trade, and so on. In this paper, both firms' choice on payment term to use in foreign trade and the causes shaping this choice have been investigated through a questionnaire study. In this context, the questionnaire data were collected via some interviews with the representatives of 42 corporations located in Bursa, the second city of Turkey in terms of foreign trade performance, which are engaged in foreign trade. The empirical findings suggest statistically significant relationships between the choice of payment term and the type of sector in which the firm operates.

Keywords: Foreign Trade, Import, Export, Payment Terms

Giriş

Türkiye'nin dış ticareti yıllar itibariyle gelişme göstermiş olsa da; tarım odaklı üretime sahip olunması, sanayi kuruluşlarının istenilen seviyede olmaması, emek yoğun mal üretiminin yapılması ve ithal ikameci politikaların izlenmesi dış ticaretin seyrini etkilemiştir. 1950 ve sonrasında sanayi, altyapı ve kalkınma konusunda daha etkin yatırımlar gerçekleştirilmeye çalışılmış, ancak yapılan söz konusu yatırımlar yeterli düzeyde olmamıştır. 1980 yılına kadar ithal ikameci ve koruma odaklı dış ticaret politikaları izlenmiş, 1980 ve sonrası artan liberalleşme ve serbest ticaret olgusu, dış ticareti daha farklı bir konuma getirmiştir. 24 Ocak 1980 İktisadi Kararları ile ihracatın özendirilmesine dayalı kalkınmaya yönelik bir politika izlenmeye başlanması, Türkiye'de kalkınmanın seyri ve dış ticaretin ekonomiye etkileri açısından farklı bir dönemi başlatmıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde Ar-Ge ve yetişmiş insan gücü ihtiyacının farkında olan Türkiye, bu konuda atılımlar yapmış ve bu doğrultuda politikalar izlemiştir.

İçinde bulunduğumuz 2016 yılı ve gelecek itibariyle teknoloji, Ar-Ge, yetişmiş uzman insan gücü ve bilgi birikimi büyük önem arz etmektedir. Cumhuriyet'in kuruluşunun 100. yıl dönümü olan 2023 yılı için 500 milyar dolar ihracat hacmi hedefleyen Türkiye'nin küreselleşen dünyada ve sınırların belirsizleştiği dünya ticaretinde rol alma çabası, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından bu yana artan bir ivmeyle süre gelmektedir. Bu bağlamda, dünya ticaretine ayak uydurma ve amaçlanan hedeflere ulaşma hususunda Türkiye, diğer önemli konu başlıklarıyla birlikte dış ticarete büyük önem vermektedir.

Türkiye'nin dünya ekonomisiyle özdeşleşmesi ve önde gelen aktörlerden biri haline gelebilmesi açısından en ivedi unsurlardan olan uluslararası ticarette, ödeme şekilleri konusu ve uygulamada en uygun ödeme şeklinin seçimi hususu, uluslararası ticaret işlemlerinin akışı doğrultusunda konunun en önemli alt başlıklarından birini oluşturmaktadır. Dış ticaret şirketlerinin uluslararası alanda yaşadığı sorunlar, tıkanma noktasına gelen ihracat işlem akışları ve uluslararası ticaret hukukundan kaynaklanan yasal prosedürler, süreç yönetimi ile aşılması gereken engelleri teşkil etmektedir. Üretim ve ihracatın devamlılığı için büyük önem arz eden ödemeler ile ilgili yaşanan sorunlar, uluslararası ticaret ile ilişkilendirilen sorunlar arasında belki de en önemli kısmı oluşturmaktadır. Süregelen sorunlar ve yaşanan çeşitli aksaklıklar, Türkiye'nin ihracat performansını doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle, ilgili konuda tam bir bilgi hâkimiyeti ve uzmanlaşmanın sağlanması, kaçınılmaz bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dış Ticarete Ödeme Şekilleri

Dış ticarete ödeme şekilleri (payment terms), temelde altı farklı yöntemi kapsamaktadır. Bunlar; *peşin ödeme*, *prefinansman kredisi ile ödeme*, *mal mukabili ödeme*, *vesaik mukabili ödeme*, *akreditifli ödeme* ve *kabul kredili ödemedir* (Weiss, 1997: 95). Bu ödeme şekilleri dışında; *konsinye ihracat*, *karşı ticaret* ve *mahsuben ödeme* olarak adlandırılan ödeme şekilleri de mevcuttur (Şahin, 2009: 26).

Ödeme şekillerinin ülkeye, bölgeye veya kıtaya göre tercih edilme nedenleri, var olan mevzuatlar, prosedürler, ticaret yapılan yerin ekonomik ve siyasi koşulları vb. gereği farklılıklar göstermesine karşın, uygulamada sıkça tercih edilen ve kullanılan ödeme şekillerine aşağıda kısaca değinilmiştir.

Peşin Ödeme: İhracat işlemi tamamlanmadan ve malların sevki gerçekleşmeden önce ithalatçının malların bedelini ihracatçıya ödediği ödeme şeklidir. Bu ödeme şeklinde ihracatçı herhangi bir ödeme riski üstlenmezken, ithalatçı malları teslim almadan önce bedelini ödediği için yüksek risk altındadır (Somuncu, 2009: 157).

Prefinansman Kredisi ile Ödeme: Prefinansman terimi anlam olarak ön finansman demektir. Prefinansman kredisi esasen bir peşin ödeme yöntemidir. Ancak bu ödeme şeklinde ithalatçı, ihracatçının bankasından garanti alır. Eğer ihracatçı malı sevk etmez ise ihracatçının adına garanti vermiş bulunan banka, faizi ile birlikte yapılan ön ödemeyi ithalatçıya iade eder (Kızıl ve Şoğur, 1997: 90).

Mal Mukabili Ödeme: Bu ödeme, ithalatçının mal bedelini malın teslim alınmasından sonra ihracatçıya ödediği durumu ifade etmektedir (Özalp, 2004: 40). Bu ödeme şekli ihracatçılar açısından en riskli ödeme yöntemidir.

Vesaik Mukabili Ödeme: *Belge Karşılığı Ödeme* veya Türk Hukuk mevzuatındaki adı ile *Vesaik Mukabili Ödeme* (cash against documents / documentary collections / bill of exchange), bankanın ithalatçıdan mal bedelini tahsil etmesi ya da gelecekte belirli bir tarihte tahsil etmek üzere vadeli bir poliçe düzenlemesi karşılığında, ihracatçı tarafından kendisine verilmiş olan belgeleri, malları gümrükten çekebilmesi için ithalatçıya vermesidir (Tekinalp, 2009: 645).

Konsinye İhracat: Kesin satıcılara daha sonra yapılmak üzere, dış alıcılara, komisyonculara ve ihracatçının yurt dışındaki şube temsilciliklerine mal gönderilmesi şeklinde yapılan ihracat şeklidir. Bu ödemede, satılmak üzere gönderilen mallar rayiç bedeli üzerinden satılır, komisyon ve benzeri giderler satış bedelinden düşülür, kalan tutar ise döviz cinsinden banka aracılığıyla ihracatçıya gönderilir (Gerni, 1990: 25).

Karşı Ticaret: Genel anlamda, bir nevi takas işlemidir. Ödemek için yeterli döviz olmayarak, ancak dış ticaret yapmak isteyen ülkelerin başvurduğu bir yöntemdir. İki ülke arasında, malın mal ya da mal ve/veya para ile takası şeklinde gerçekleşen bir ticaret söz konusudur. Karşı ticaret; *Takas*, *Kliring*, *Bağlı Muamele* ve *Offset* adı verilen çeşitli şekillerde uygulanabilmektedir (Karacan, 2010: 145).

Mahsuben Ödeme: İthalat bedellerinin, kısmen veya tamamen mal ve/veya hizmet ihracı bedeli dövizlerle mahsuben ödenebilmesi anlamına gelmektedir. İhracat bedellerinin kısmen veya tamamen mal ve/veya hizmet ithali suretiyle mahsuben ödenmesi ve aralarındaki artı ya da eksi farkın nakit olarak kapatılması şeklinde yapılan bir ödeme şeklidir (Kaya, 2011: 127).

Kabul Kredili Ödeme: Kabul kredili ödeme, kendi başına bir ödeme şekli değildir. Diğer ödeme türleri ile birlikte ve çoğunlukla da akreditif ile birlikte kullanılır. Kabul kredisi akreditif ile birlikte kullanılırsa *Kabul Kredili Akreditifli Ödeme* adını alır. Kabul kredisi vesaik mukabili ödeme ile birlikte kullanılırsa buna *Kabul Kredili Vesaik Mukabili Ödeme*, mal mukabili ödeme ile birlikte kullanılırsa *Kabul Kredili Mal Mukabili Ödeme* olarak isimlendirilir (Koban, 2002: 106).

Akreditifli Ödeme: İhraç edilen mallara ilişkin ödemenin, belirli şartların yerine getirilmesi sonrasında gerçekleştirildiği, bir çeşit teminatlı ödeme şeklidir. (Bağrıaçık, 2003: 44). En anlaşılır tanımıyla şartlı bir banka taahhüdüdür. İthalatçının (amir) istek ve talimatları doğrultusunda hareket eden amir bankanın, belirli bir miktara kadar, belirli bir vade tarihinde, akreditifte istenen belgeler karşılığında ve yine

akreditifte öngörülen şartların yerine getirilmesi kaydıyla, ihracatçıya (lehdar) ödeme yapacağını, lehdarın hazırlayacağı poliçeleri kabul edeceğini yazılı olarak taahhüt etmesi anlamına gelmektedir (Yeni, 2005: 21).

Akreditifli Ödeme Türleri

Bu başlık altında dış ticaret işlemlerinde kullanılan tüm akreditif türleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Taraflara Sağladığı Güvence Açısından Akreditifler

Dönülebilir / Kabili Rücu Akreditif (Revocable Letter of Credit): Bu tür akreditifte, amir banka tarafından lehdara haber verilmeden ve onayını almadan akreditifin her an iptali veya şartlarında değişiklik yapılması söz konusudur. Bu tür akreditifte lehdarın durumu pek güvenceli değildir. İhracatçı tarafından kullanılmaması gereken, güvenilirliği olmayan bir akreditif türüdür. (Kavak, 2000: 96).

Dönülemez / Gayrikabili Rücu Akreditif (Irrevocable Letter of Credit): Geri dönülemez akreditif çeşidinde, her iki tarafça kabul edilmediği sürece değişiklik yapılamaz ve iptal işlemi gerçekleşemez (Sirpal, 2009: 2).

Ödemedenden Sorumlu Olan Taraf Açısından Akreditifler

Teyitli Akreditif (Confirmed Letter of Credit): Akreditifi açan banka ihracatçı tarafından yeterince tanınmıyorsa, ihracatçı kendisini güven içinde hissetmek için çekeceği poliçenin ödeneceği hususunda kendi ülkesindeki bir bankadan teminat vermesini ister. Bu şekilde çekilen poliçe, akreditifi açan bankaca ödenmediği takdirde, ihracatçının ülkesindeki banka kendisinin ödeyeceğini önceden taahhüt eder. Bu taahhüdü veren bankaya teyit eden banka denir. (Bağrıaçık, 2003: 50).

Teyitsiz Akreditif (Unconfirmed Letter of Credit): Akreditif işleminde amir banka dışında bir bankanın ödeme yükümlülüğüne girmemesi ve sadece ihracatçıya akreditifi ihbar etmesi teyitsiz akreditiftir. İhbar bankası hiçbir taahhütte bulunmaz, yalnızca gelen akreditifin doğruluğunu kontrol eder. Bunun haricinde herhangi bir risk üstlenmez (Yeni, 2005: 27).

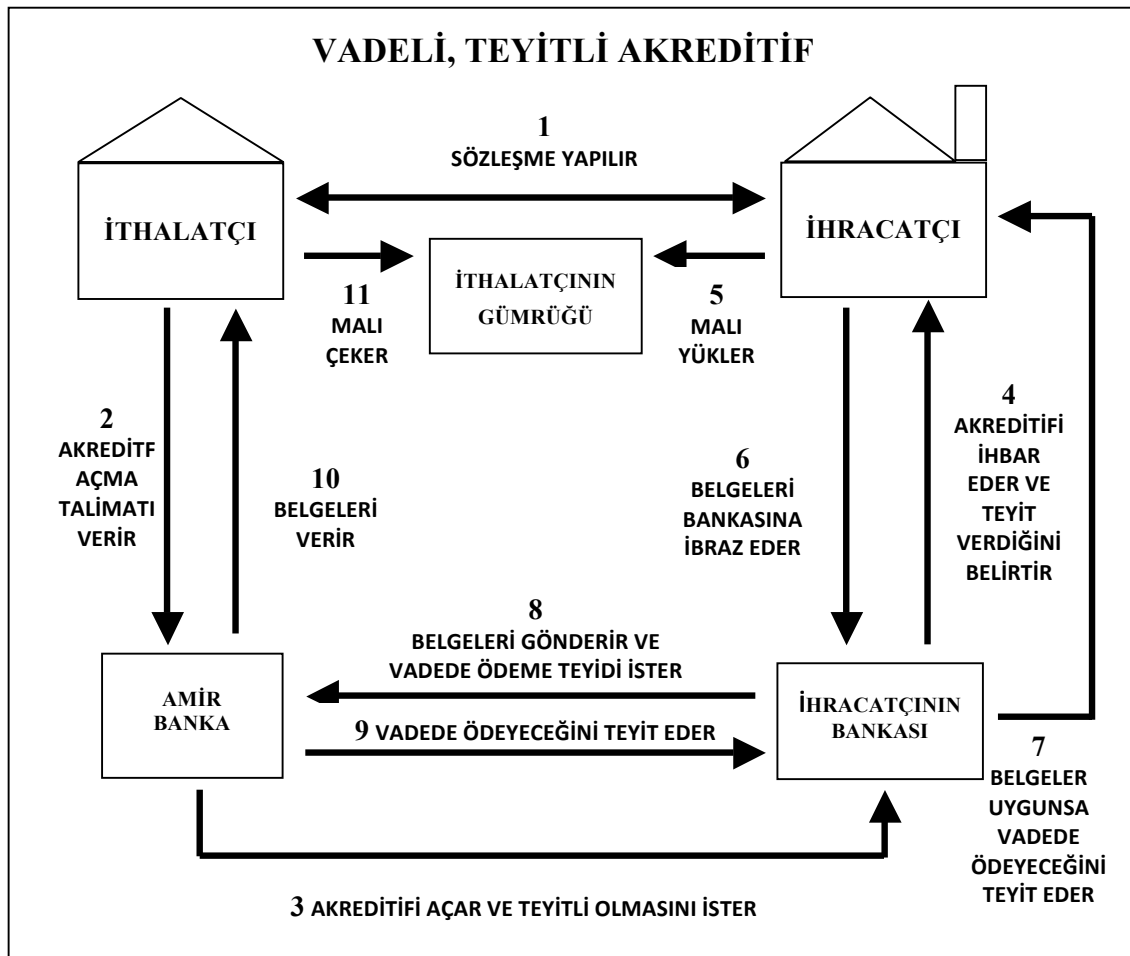
Ödeme Şekli Açısından Akreditifler

Vesaik İbrazında Ödemeli Akreditif (Sight Payment): Akreditifte şart koşulan belgelerin ibraz edilmesi ve bu belgelerin amir banka tarafından uygun bulunması üzerine akreditif bedelinin görüldüğü anda ödendiği akreditifler, vesaik ibrazında ödemeli akreditif olarak adlandırılır. Akreditif teyitsiz ise ödeme amir banka tarafından belgeler görüldüğünde yapılır. Eğer teyitli ise ihracatçının bankasınca belgeler görüldüğünde yapılır (Ünüsân ve Canitez, 2014: 267).

Kabul Kredili / Poliçe Kabullü Akreditifler (Acceptance Letter of Credit): Temel sözleşmede taraflar poliçeli bir akreditifin açılmasını kararlaştırmış iseler akreditif konusu belgelere ek olarak, görüldüğünde veya görüldüğünden belli bir süre sonra vadeli bir poliçe de bankaya ibraz edilmektedir (Bozkurt, 2006: 36). Akreditif teyitli ise, poliçede borçlu olarak ihracatçı kendi bankasını gösterir. Bu poliçe ihracatçının bankasınca belgeler akreditif şartlarına uygunsa kabul edilir. Lehdar yani ihracatçı elinde bulunan banka kabullü poliçe sayesinde ödemesini garanti altına almış olur. Eğer söz konusu akreditif teyitsiz bir akreditif ise poliçenin ödenmesinden amir banka sorumludur. Bu poliçeler istenirse vadeden önce kırdırılabilir (Özalp, 2004: 125).

Vadeli Akreditif (Deferred Payment Letter of Credit): Vadeli akreditif, kabul kredili / poliçe kabullü akreditifle aynı fonksiyona sahiptir. Vadeli satışlarda kullanılır. Bu tür akreditifte poliçe düzenlenmez. Akreditifin kendisi bir finansman aracıdır. Söz konusu akreditif teyitli ise ihracatçının bankası vadede ödemeyi garanti eder. Teyitsiz ise ithalatçının bankası yani amir banka ödemeyi garanti eder. Bu akreditifler de vadesinden önce kırdırılabilir (Kemer, 2009: 186).

Açıklaması verilen tüm akreditif türlerinin işlem akışına fikir oluşturmaları ve örnek verilmesi açısından, iki önemli akreditif türünü kapsayan bir şekil yardımıyla akreditif işlem akışı aktarılmıştır. Bu sebeple, akreditif işlemlerinde ödeme seçeneği ve güvenilirliği açısından yoğun şekilde tercih edilen akreditif türlerinden olan, vadeli ve teyitli olan bir akreditifteki işlem akışı şekil 1’de ifade edilmeye çalışılmıştır.

Şekil 1: Vadeli, Teyitli Akreditifte İşlem Akışı

Kaynak: Turhan (2013: 124)’dan uyarlanmıştır.

İştirah Akreditif (Negotiable Letter of Credit): UCP 600’e göre iştirah, iştiraya yetkili kılınan banka tarafından vesaikin satın alınması anlamına gelmektedir. Teyitsiz iştirah akreditifte, ihracatçının bankası belgeleri alır, inceler ve uygun görürse belgeleri satın alır, parasını ihracatçıya öder ve amir bankaya söz konusu belgeleri göndererek parasını ister. Amir bankada belgeleri inceler ve uygunsa ödemeyi yapar. Amir banka

belgelerin uygunsuzluğu gerekçesi ile ödemeyi yapmaz belgeleri iade ederse, ihracatçının bankası parasını faiziyle ihracatçıdan geri alır. Söz konusu akreditif teyitli ise, ödeme ihracatçının bankası tarafından zaten garanti edildiğinden, vesaik ibrazında ödemeli teyitli akreditiften farkı bulunmamaktadır (Özalp, 2004: 126).

Özel Akreditifler

Kırmızı Şartlı / Peşin Akreditif (Red Clause Letter of Credit): Red Clause, bir akreditif mektubuna kırmızı puntolu olarak yazılmış ve ihraç konusu malın satın alınması ile yükleme masraflarını karşılaması amacıyla akreditif lehtarına (ihracatçıya), aracı bankanın avans mahiyetinde peşin ödeme yapmasını sağlayan şartı ifade etmektedir. İhracatçı söz konusu bedelin döviz karşılığında yerel para karşılığını yetkili bankadan çekebilmektedir (Akın, 2014: 187).

Yeşil Şartlı Akreditif (Green Clause Letter of Credit): Akreditifi açan banka lehine akreditifin kullanıcısı ihracatçı tarafından bir teminat mektubu verilmemişse, red clause akreditifleri açtıran ithalatçılar büyük risklere girerler. Bu riskler, green clause akreditifler ile en aza indirebilir. Yeşil şartlı akreditif, ihracatçının malları sevk etmesinden önce akreditiften tahsilat yapmasına imkân sağlamaktadır. Burada yapılan peşin ödemeler malların mülkiyetini bankaya teslim eden ambar teslim makbuzları ile güvence altına alınmaktadır. Ambar teslim makbuzları ambar firması tarafından düzenlenen ve söz konusu malların değerini belirten belgelerdir (Kızıl ve Şoğur, 1997: 107).

Devredilebilir Akreditif (Transferable Letter of Credit): Lehdarı tarafından ikinci bir lehdara devredilebilen akreditife devredilebilir akreditif denmektedir. Genellikle devredilebilir akreditifler, ilk lehdarın malın üreticisi değil de komisyoncusu sıfatıyla işlemde yer aldığı durumlarda kullanılmaktadır. Buradaki devredilme sadece bir kez söz konusudur. Akreditifi devir alan ikinci lehdar, akreditifi bir başkasına yani üçüncü lehdara devredemez (Kavak, 2000: 99).

Döner / Rotatif Akreditif (Revolving Letter of Credit): İhracatçı ve ithalatçı arasındaki mal sevkياتının bir seferde tamamlanması mümkün değilse, diğer bir ifadeyle söz konusu ticaret devamlılık arz eden bir türde ise döner akreditifler kullanılabilir (Karagül ve İlter, 2010: 80).

Kullanıldıkça tekrar yenilenen ve herhangi bir özel değişiklik gerektirmeyen akreditiftir. Döner (rotatif) akreditifler sürekli olarak aynı malın ticaretinin yapıldığı durumlarda kullanılabilir. İhracatçı ve ithalatçılar her yükleme için ayrı bir akreditif açmak yerine rotatif akreditifleri kullanarak bazı masraflardan kendilerini sakınmaktadır (Kızıl ve Şoğur, 1997: 106).

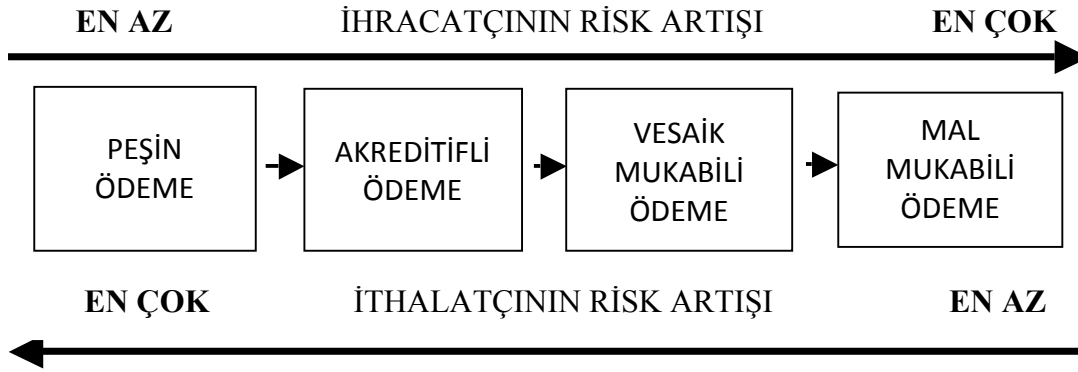
Karşılıklı Akreditif (Back To Back Letter Of Credit): Genellikle transit ticaret işlemlerinde karşımıza çıkan bu akreditif türünde, lehdar akreditifi ihbar eden bankaya lehine açılmış olan akreditifi teminat olarak göstermek suretiyle ikinci bir lehdar lehine akreditif açılmasını ister. Kabul olunduğu takdirde ilk akreditif koşullarında yeni bir akreditif açılır. İlk lehdar, yeni akreditif bedelinin ödenmesi konusunu, ilk akreditif bedelinin tahsili konusuna bağlayamaz. Bankayı ayrıca ramburse etmesi gerekir. Ramburse etmek, bu bankanın lehdara ödediği belge (vesaik) tutarını kendisine ödeyecek olmak demektir (Özalp, 2004: 116).

Teminat / Garanti Akreditif (Stand by Letter Of Credit): Teminat akreditifleri bir tür garanti mektubu niteliğindedir. Yükümlülüklerin vadesinde yerine getirileceğinin ve yerine getirilmediğinde ödeme yapılacağına güvencesi olarak açılırlar (Yeni, 2005: 30-31).

Diğer akreditif türlerinde belli bir taahhüdün yerine getirilmesi durumunda ödeme yapılması söz konusu iken, teminat akreditiflerinde akreditif amirinin taahhüt ettiği işi yerine getirmemesi halinde ödeme yapılacağı belirtilir. Stand by akreditiflerde lehtar; amirin sorumluluklarını yerine getirmedigini bankasına belgeleyerek ödemesini alır (Şahin, 2009: 19).

Ödeme Şekillerinin İthalatçı ve İhracatçı Açısından Değerlendirmesi

Bahsi geçen ödeme şekillerinden genellikle akreditifli ödeme ile vesaik mukabili ödeme uluslararası ticarete en fazla kullanılan ve tercih edilen ödeme şekilleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ödeme şekillerinin sıkça kullanılması en önemli neden, olabildiğince güvence sağlamaları ve riski yayararak azaltmalarıdır. Ancak ödeme şekli seçimi ve kullanımı ülkeden ülkeye ve ithalatçı ya da ihracatçı olma durumuna göre farklılık gösterebilir. Bu farklılığı doğuran nedenler arasında; ihracatı veya ithalatı gerçekleştiren ülkenin ve bu ülkede faaliyet gösteren firmanın ekonomik prestiji, uluslararası platformda kabul edilmişliği, ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyi ile ülke ya da firmanın ekonomik güç düzeyi öne çıkmaktadır. Dolayısıyla, gelişmiş ülke işlemcilerinin tercih edilen ödeme şeklinin karşı tarafa kabul ettirilmesi ve güvence sağlama hususlarında daha etkili ve başarılı oldukları görülürken, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülke işlemcilerinin nispeten daha az etkili ve başarılı olabildikleri anlaşılmaktadır.

Şekil 2. Dış Ticarete Ödeme Şekillerinde Risk Durumu

Kaynak: Karahan ve Canitez (2008: 50-51)'den uyarlanmıştır.

Genel olarak, ihracatçılar açısından en az riskli olan ödeme şeklinin peşin ödeme olduğu bir gerçektir. Akreditifli ödeme ise, ihracatçılar açısından peşin ödeme düzeyinde garanti sunmayarak düşük de olsa belli bir riski bünyesinde taşımaktadır. Burada, akreditifin ne türden olduğu oluşan riski açıklaması açısından önemlidir. Vesaik mukabili ödeme şekli ise, ihracatçılar açısından yüksek sayılabilecek bir riski bünyesinde barındırır. Bu ödeme şeklinde sevk gerçekleştikten sonra ithalatçının malı gümrükten çekmemesi gibi bir risk bulunmaktadır. Böylesi bir durumda mal ya ihracatçının ülkesine geri getirilmek zorunda ya da sevk olunan ülkede yeni bir müşteri bulunması gerekmektedir. Diğer yandan, ihracatçılar açısından en riskli ödeme şekli,

mal mukabili ödemedir. Bu ödeme şeklinde mal sevk edilir ve alıcı tarafından çekilir, fakat mal tesliminden sonra ödemenin yapılmama riski bulunmaktadır (Akın, 2014: 182-183; Ünüsan ve Canitez, 2014: 252-253).

İthalatçılar açısından bakıldığında, mal mukabili ödeme şekli ithalatçıya en az riski yükleyen seçenektir. Vesaik mukabili ödeme şeklinde ithalatçı sevk edilen malı beğenmez veya istemez ise gönderilen belgeleri bankadan almak için ödeme yapmayabilir. Mal mukabili ve vesaik mukabili ödeme şekilleri, tamamen ithalatçı koruma odaklıdır. Aslında hem ihracatçıyı hem ithalatçıyı koruyan ödeme şekli akreditifli ödemelerdir. Burada, işlemler imzalanan sözleşme koşulları çerçevesinde gerçekleştirilirse, mal ithalatçıya teslim edilir ve mal bedeli ihracatçıya ödenir. Buna karşın, bazı akreditifler yoğunlukla ithalatçıyı korurken bazıları ise ihracatçıyı korumaktadır. İthalatçının en yüksek düzeyde risk üstlendiği ödeme şekli peşin ödemedir. Peşin yapılan ödeme neticesinde ihracatçının malı göndermeme riski bulunmaktadır (Akın, 2014: 182-183; Ünüsan ve Canitez, 2014: 253). İhracatçı ve ithalatçı açısından ödeme şekilleri ve ödeme riski mevzularında UCP 600, ICC 458 ve ICC 522 yayımlarından detaylıca yararlanılabilir.

Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye’de ödeme şekli tercih ve kullanım durumuna baktığımızda, Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2015 yılında hazırlamış olduğu raporda; ihracatta en riskli kabul edilen ödeme şekli olan mal mukabili ödeme şeklinin ihracatçı tarafından kullanımında ilk sırada yer aldığı görülmektedir. İkinci derecede riskli ödeme şekli olarak değerlendirilen vesaik mukabili ödemenin de ihracatta en fazla kullanılan ikinci ödeme şekli olduğu söylenebilir. İthalat işlemleri açısından bakıldığında, en fazla risk içeren ödeme şekli olan peşin ödemenin ithalatçı kullanımında ilk sırada kullanılan ödeme şekli olduğu görülmektedir. Ödeme şekilleri risk haritası ile Türkiye’deki ödeme şekli kullanımı arasındaki aynı doğrultuda olmayan bu durum, konuda daha önce bahsetmiş olduğumuz sebeplerden veya ilgili dış ticaret işlemine özgü bazı spesifik nedenlerden kaynaklanmaktadır.

Bu çalışmanın önde gelen amacı, Türkiye açısından tezat teşkil eden bu durumu meydana getiren nedenlerin araştırılması ve saptanabilmesidir.

Araştırmanın Yöntemi

Kapalı uçlu sorulardan oluşan anket çalışması yardımıyla çeşitli imalat sektörlerinde faaliyet gösteren dış ticaret şirketlerinin ticaret yapılan yere göre ödeme şekli kullanımı ve kullanım nedenlerinin incelenmesi, çalışmanın ampirik bölümünün ana amacı durumundadır.

Araştırmanın evrenini Bursa’da faaliyet gösteren ve uluslararası ticaret faaliyeti içerisinde olan şirketler oluşturmaktadır. Uygun örneklemin oluşturulması amacıyla Uludağ İhracatçılar Birliği’nden Bursa’da faaliyet gösteren ve ihracat yapmakta olan tüm şirketlerin listesi elde edilmiştir. Bu listede yer alan 2.179 şirket arasından anonim şirket ve üstü sığa sahip 492 şirket, araştırmanın ana kütlesi olarak kabul edilmiştir.

Listede yer alan firmalar arasından birebir irtibat kurulabilecek durumda olan 42 şirket *kolayda örnekleme tekniği* yardımıyla örnekleme dâhil edilmiştir. Bursa Serbest Bölgesi, Organize Sanayi Bölgesi, Nilüfer Organize Sanayi Bölgesi, Demirtaş Organize Sanayi Bölgesi, Kayapa Sanayi Bölgesi ve Akçalar Sanayi Bölgesi ziyaret edilerek örnekleme oluşturan söz konusu firmaların dış ticaret yetkilileriyle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Görüşme yapılan firmaların 18'i otomotiv, 15'i tekstil, 4'ü makine imalatı, 1 tanesi gıda ve kalan 4'ü ise diğer sektörlerde faaliyet göstermektedir. Diğer sektör kümesi, raflı sistemler imalatı gibi alt imalat sektörlerini kapsamaktadır. Ana kütlenin yaklaşık %9'unu temsil eden örneklem firmalarının hepsi anonim şirket ve üzeri nitelik taşımaktadır. Bununla birlikte, Türkiye İhracatçıları Meclisi (TİM) tarafından 2014 yılı için yapılan "İhracatta İlk 1000 Firma" araştırmasında, Bursa ilinde faaliyet gösterip ihracat hacmi ile Türkiye'de ilk 1000 firma arasına giren 14 şirket de örneklem içerisinde yer almıştır.

Toplam 24 sorudan oluşan anket formu, örneklemde yer alan 42 firmanın dış ticaret yetkilileriyle yapılan görüşmeler neticesinde doldurulmuştur. Böylelikle, %95 güven düzeyinde ana kütle oran tahmininin en yüksek 0,15 hata ile gerçekleştirilebilmesi için gerekli minimum gözlem sayısı olan 40 seviyesi geçilebilmiştir.¹ Anket metninde yer alan bazı sorularda cevaplayanlara birden fazla seçeneği tercih edebilme opsiyonu sunulmuştur. Bu nedenle, söz konusu sorularda cevap sayısı örneklemdeki firma sayısının üzerinde çıkabilmiştir.

Analize hazır hale getirilen veri seti yardımıyla, öncelikle soru bazında fonksiyonel yorumların üretilebileceği frekans tabloları oluşturulmuştur.

Araştırma hipotezlerinin test edilmesi amacıyla yönelik olarak Ki-Kare bağlantı testi, korelasyon testi ve mevcut ilişkilerin gücünü tespit etmeye yönelik simetrik ölçü testleri gerçekleştirilmiştir. Anket içerisinde daha ziyade nominal ve ordinal ölçeklerle sayısallaştırılan soruların var olması ve Likert ölçeği ile ifade edilebilen soruların yer almaması kullanılacak analiz ve tekniklerin kapsamını belirlemiştir. Geçerlilik ve faktör analiz uygulamalarına yer verilmemiştir.

Ki-Kare testleri kapsamında, araştırılan ilişkilerin varlığını sınamak amacıyla Pearson Ki-Kare, Olabilirlik Oranı ve Doğrusal Bağlantı test istatistiklerinden faydalanılmıştır. Diğer yandan, ilişkilerin gücünü ortaya koymak amacıyla nominal değişken karşılaştırmalarında Phi, Cramer's V ve İhtimal (Contingency) Katsayısı test istatistikleri kullanılmışlardır. Ordinal ölçeğe dayalı değişkenlerin arasındaki ilişki gücünün tespitinde ise Kendall's Tau-b, Kendall's Tau-c, Gamma ve Spearman Katsayısı yol gösterici test istatistikleri olmuştur.²

¹ Minimum örneklem büyüklüğü, sınırlı ana kütle esasına dayalı $n = \frac{N \cdot Z^2 \cdot p(1-p)}{(N-1)e^2 + Z^2 \cdot p(1-p)}$ formülü yardımıyla hesaplanmıştır. Burada; N ana kütle büyüklüğünü (492) gösterirken, e, Z ve p notasyonları sırasıyla tolere edilebilir hata oranını (0,15), standart normal dağılım değerini ve istenen olayın gerçekleşme olasılığını ifade etmektedir. p'nin tespitine ilişkin bir pilot çalışmanın var olmaması nedeniyle, sonucu maksimum kılacak 0,50 değeri atanmıştır.

² Ordinal ölçeğe dayalı sorular ve verilen cevaplar bu makalenin kapsamı dışındadır. Bu nedenle, Kendall's Tau-b, Kendall's Tau-c, Gamma ve Spearman Katsayısı test istatistikleri bulgular içerisinde yer almamaktadır.

Bulgular

1. Tanımlayıcı İstatistikler

Ankette yer alan ve çalışmamızın kapsamını ilgilendiren 6 soru ve bu sorulara verilen cevaplara ait frekans dağılım tabloları takip eden bölümde sunulmuştur.

Anket Sorusu: İthalatçı konumunda iken AB ülkeleri için kullanılan belirli bir ödeme şekli var mı?

Tablo 1. İthalatçı iken AB Ülkeleri için Ödeme Şekli Kullanımı Sorusu Dağılımları

	Frekans	Cevaplanma Oranı (%)
Peşin ödeme	16	34,78
Mal mukabili ödeme	15	32,61
Vesaik mukabili ödeme	1	2,17
Akreditifli ödeme	2	4,35
Bu bölge için yok	2	4,35
İthalatçı değil	10	21,74
Toplam	46	100,00

Cevap verenlerin yaklaşık %68'i ithalatçı iken AB ülkelerinden gerçekleştirilen dış ticaret işlemi sırasında “peşin ödeme” ve “mal mukabili ödeme” şekillerinin kullanıldığını belirtmiştir. Geçerli ticaret bölgesi için en az kullanılan ödeme şeklinin “vesaik mukabili ödeme” ve “akreditifli ödeme” olduğu görülmektedir.

Anket Sorusu: İthalatçı konumunda iken AB ülkeleri için tercih edilen ödeme şeklinin kullanım nedeni nedir?

Tablo 2. İthalatçı iken AB Ülkeleri için Ödeme Şekli Kullanım Nedeni Sorusu Dağılımları

	Frekans	Cevaplanma Oranı (%)
Yok	16	34,78
Karşı firmanın talebi	8	17,39
Anlaşma şartları gereği	2	4,35
Ödeme şeklinin güvenilir olması	3	6,52
Karşılıklı oluşan ticari güven	2	4,35
Şirketi güvence altına almak	2	4,35
Fiyat avantajı sunması	4	8,70
Güven problemi olmaması	4	8,70
Gümrüğe K.K.D.F. ödememek için	2	4,35
İşlem kolaylığı sağlaması	1	2,17
Vade imkânı	1	2,17
Dahilde İşleme İzin Belgesi ve yatırım teşviki	1	2,17
Toplam	46	100,00

Anket katılımcıları, ithalatçı iken AB ülkelerinde ödeme şekli kullanım nedeni olarak yaklaşık %18 düzeyinde “karşı firmanın talebi”nin göz önünde bulundurulduğunu belirtmiş, %10’a yakın iki seçimde, ticaret yapılan bölgeye karşı “güven problemi olmaması” ve ödeme şekli kullanımının “fiyat avantajı sunması” etken olmuştur. Yaklaşık %35’lik kesim ise herhangi bir tercih nedeninin olmadığını ifade etmiştir.

Anket Sorusu: İhracatçı konumunda iken AB ülkeleri için kullanılan belirli bir ödeme şekli var mı?

Tablo 3. İhracatçı iken AB Ülkeleri için Ödeme Şekli Kullanımı Sorusu Dağılımları

	Frekans	Cevaplanma Oranı (%)
Peşin ödeme	13	26,53
Mal mukabili ödeme	27	55,10
Vesaik mukabili ödeme	2	4,08
Akreditifli ödeme	4	8,16
Bu bölge için yok	3	6,12
Toplam	49	100,00

Cevap verenlerin %55’i ihracatçı iken bu bölge için “mal mukabili ödeme” şeklini kullandıklarını belirtmiştir. “Peşin ödeme” şekli ikinci sırada yer almaktadır. En az kullanılan ise “vesaik mukabili ödeme” şeklidir.

Anket Sorusu: İhracatçı konumunda iken AB ülkeleri için tercih edilen ödeme şeklinin kullanım nedeni nedir?

Tablo 4. İhracatçı iken AB Ülkeleri için Ödeme Şekli Kullanım Nedeni Sorusu Dağılımları

	Frekans	Cevaplanma Oranı (%)
Yok	7	16,28
Firmamızın isteği	5	11,63
Karşı firmanın talebi	9	20,93
Anlaşma şartları gereği	2	4,65
Ödeme şeklinin güvenilir olması	2	4,65
Karşılıklı oluşan ticari güven	6	13,95
Ticaret yapılan ülke koşulları gereği	1	2,33
Güven problemi olmaması	9	20,93
Vade imkânı	1	2,33
Risk nedeniyle ve Riski düşürmek maksatlı	1	2,33
Toplam	43	100,00

Anket katılımcıları, AB bölgesi için kullanılan ödeme şeklinin tercih edilmesinde “karşı firmanın talebi” ve “güven problemi olmaması” nedenlerinin belirleyici olduğunu belirtmişlerdir. “vade imkânı” ve “risk nedeniyle ve riski düşürmek maksatlı” gibi hususlar en az dile getirilen iki seçenek olmuştur.

Anket Sorusu: İhracatçı konumunda iken AB harici Avrupa ülkeleri ve Rusya için kullanılan belirli bir ödeme şekli var mı?

Tablo 5. İhracatçı iken AB harici Avrupa Ülkeleri ve Rusya için Ödeme Şekli Kullanımı Sorusu Dağılımları

	Frekans	Cevaplanma Oranı (%)
Peşin ödeme	18	39,13
Mal mukabili ödeme	13	28,26
Vesaik mukabili ödeme	1	2,17
Akreditifli ödeme	2	4,35
Bu bölge için yok	12	26,09
Toplam	46	100,00

Anket katılımcılarının söz konusu ticaret bölgeleri ile ilgili olarak verdikleri yanıtlarda, yaklaşık %40'lık oranla “peşin ödeme” şekli ilk sırada yer almaktadır. %28'lik oranla “mal mukabili ödeme” şekli ise ikinci sırada belirtilmiştir. En az kullanılan ödeme şekilleri ise “vesaik mukabili ödeme” ve “akreditifli ödemedir”.

Anket Sorusu: İhracatçı konumunda iken AB harici Avrupa ülkeleri ve Rusya için tercih edilen ödeme şeklinin kullanım nedeni nedir?

Tablo 6. İhracatçı iken AB harici Avrupa Ülkeleri ve Rusya için Ödeme Şekli Kullanım Nedeni Sorusu Dağılımları

	Frekans	Cevaplanma Oranı (%)
Yok	15	34,88
Firmamızın isteği	5	11,63
Karşı firmanın talebi	7	16,28
Anlaşma şartları gereği	1	2,33
Ödeme şeklinin güvenilir olması	3	6,98
Ödeme tahsilatında sıkıntı yaşamamak için	1	2,33
Karşılıklı oluşan ticari güven	3	6,98
Ticaret yapılan ülke koşulları gereği	3	6,98
Güven sorunu	3	6,98
Vade imkânı	1	2,33
Risk nedeniyle ve Riski düşürmek maksatlı	1	2,33
Toplam	43	100,00

Cevap verenlerin, çoğunlukla, ödeme şekli tercihi hususunda herhangi bir nedenin bulunmadığını belirttikleri görülürken, “karşı firmanın talebi” ve “firmamızın talebi” gibi nedenleri de dile getirdikleri anlaşılmaktadır. En az belirtilen seçenekler ise sırasıyla “Vade imkânı” ve “risk nedeniyle ve riski düşürmek maksatlı” şıkları olmuştur.

2. Hipotez Testleri

İhracat ve ithalat yapılan yere göre ödeme şekli tercihlerinin ve bu tercihi oluşturan nedenlerin faaliyet sektörü ile ilişkilendirilmesine yönelik toplam 6

hipotezin sınaması gerçekleştirilmiştir. Hipotezlerde kapsanan ve bağlantılanan karakteristikler nominal ölçekle ifade edilmişlerdir.

H1: Faaliyet sektörü ile ithalatçı konumundayken AB ülkeleri için kullanılan ödeme şekli arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Birden fazla cevap verme opsiyonunun söz konusu olduğu bu hipotezin ilişkili olduğu soruda cevap sayısı 62 olmuştur. Bu cevaplar üzerinde yapılan analiz ve test sonuçları Tablo 7’deki gibidir. Bulgular dikkate alındığında, faaliyet sektörü tipiyle AB bölgesinden yapılan ithalatın ödeme şekli tercihi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir bağlantı var olduğu anlaşılmıştır. Ki-Kare istatistiklerinin tamamında p-değeri %5’ten küçüktür. Dolayısıyla Hipotez 1 yeterli kanıtla desteklenmektedir. Bununla birlikte, iki değişken arasında en az orta düzeyde güçlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin kanıtları elde edilmiştir.

Tablo 7. Hipotez 1 Test İstatistikleri

ANALİZ / TEST	TEST İSTATİSTİĞİ	İstatistik Değeri	Asimptotik p-değeri
Ki-Kare Bağlantı Testi	Pearson Chi-Square	34,717	0,003
	Likelihood Ratio	44,427	0,000
	Linear-by-Linear Association	4,720	0,030
Simetrik Bağlantı Gücü Ölçüleri	Phi	0,748	0,003
	Cramer's V	0,432	0,003
	Contingency Coefficient	0,599	0,003

H2: Faaliyet sektörü ile ithalatçı konumundayken AB ülkeleri için kullanılan ödeme şeklinin kullanım nedeni arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Benzer şekilde birden fazla cevap opsiyonunun tanındığı bu hipotez testinde de baz alınan cevap sayısı 62 olmuştur. Tablo 8’de verilen özet test sonuçları ışığında AB bölgesinden yapılan ithalat işlemlerinde ödeme şekli tercihini belirleyen neden ile faaliyet sektörü arasında istatistiksel olarak anlamlı bir bağlantı ortaya çıkmıştır. Ancak doğrusal bağlantıyı esas alan istatistiğin p-değeri %5’in üzerinde hesaplanmıştır. Diğer Ki-Kare istatistiklerinin p-değerleri ise %5’in altındadır. Hipotez 2 yeterli kanıtla desteklenmektedir. Bağlantı gücü istatistiklerine bakıldığında güçlü veya güçlüye yakın anlamlı bir ilişki yorumu yapılabilir.

Tablo 8. Hipotez 2 Test İstatistikleri

ANALİZ / TEST	TEST İSTATİSTİĞİ	İstatistik Değeri	Asimptotik p-değeri
Ki-Kare Bağlantı Testi	Pearson Chi-Square	68,636	0,000
	Likelihood Ratio	60,107	0,003
	Linear-by-Linear Association	2,246	0,134
Simetrik Bağlantı Gücü Ölçüleri	Phi	1,052	0,000
	Cramer's V	0,607	0,000
	Contingency Coefficient	0,725	0,000

H3: Faaliyet sektörü ile ihracatçı konumundayken AB ülkeleri için kullanılan ödeme şekli arasında anlamlı bir ilişki vardır.

62 anket cevabının dikkate alındığı analiz ve test sonuçları aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Ki-Kare bağlantı istatistiklerinin kuyruk olasılıklarından da anlaşılacağı üzere (doğrusal bağlantı istatistiğinin dışındakilerin hepsi %5'ten küçük), ihracatta AB ülkelerine ödeme şekli tercihi ile faaliyet sektörü tipinden istatistiksel olarak anlamlı bir bağlantı söz konusudur. Hipotez 3 yeterli kanıtla desteklenmektedir. Ayrıca ödeme şekli tercihi ile faaliyet sektörü arasındaki ilişkinin en az orta düzeyde güçlü olduğu da tespiti yapılan diğer bir durumdur.

Tablo 9. Hipotez 3 Test İstatistikleri

ANALİZ / TEST	TEST İSTATİSTİĞİ	İstatistik Değeri	Asimptotik p-değeri
Ki-Kare Bağlantı Testi	Pearson Chi-Square	24,854	0,016
	Likelihood Ratio	28,111	0,005
	Linear-by-Linear Association	0,187	0,665
Simetrik Bağlantı Gücü Ölçüleri	Phi	0,633	0,016
	Cramer's V	0,366	0,016
	Contingency Coefficient	0,535	0,016

H4: Faaliyet sektörü ile ihracatçı konumundayken AB ülkeleri için kullanılan ödeme şeklinin kullanım nedeni arasında anlamlı bir ilişki vardır.

62 cevabın analiz edildiği ve faaliyet sektörü ile AB ülkelerine yapılan ihracat işlemlerinde ödeme şekli tercihinin belirleyen neden arasındaki muhtemel bir bağlantının sorgulandığı bu hipotez testinin Tablo 10'da yer alan sonuçlarına göre, %5 düzeyinde

iki nominal değişken arasında anlamlı bir bağlantı tespit edilememiştir. Tüm ki-kare bağlantı istatistikleri %5'den büyük kuyruk olasılığına sahiptirler. Bu nedenle Hipotez 4 yeterli kanıtla desteklenememiştir. %10 düzeyinde anlamlı bulunan ancak %5 düzeyinde anlamlı kabul edilemeyen bağlantının gücü orta düzeyde güçlü çıkmıştır.

Tablo 10. Hipotez 4 Test İstatistikleri

ANALİZ / TEST	TEST İSTATİSTİĞİ	İstatistik Değeri	Asimptotik p-değeri
Ki-Kare Bağlantı Testi	Pearson Chi-Square	37,934	0,079
	Likelihood Ratio	35,432	0,128
	Linear-by-Linear Association	1,382	0,240
Simetrik Bağlantı Gücü Ölçüleri	Phi	0,782	0,079
	Cramer's V	0,452	0,079
	Contingency Coefficient	0,616	0,079

H5: Faaliyet sektörü ile ihracatçı konumundayken AB harici Avrupa ülkeleri ve Rusya için kullanılan ödeme şekli arasında anlamlı bir ilişki vardır.

62 adet cevabın analizi neticesinde ulaşılan test istatistikleri Tablo 11'de sunulmuştur. Doğrusal bağlantı istatistiği dışında tüm ki-kare bağlantı istatistiklerini %5'den küçük p-değerine sahip oldukları açıkça görülmektedir. Bu durum Hipotez 5'in yeterli kanıtla desteklendiğini ve faaliyet sektörü ile AB harici Avrupa ülkeleri ve Rusya için yapılan ihracat işlemlerinde kullanılan ödeme şekli arasında istatistiksel olarak anlamlı bir bağlantı olduğunu göstermektedir. Ayrıca bağlantı gücü ölçüleri, en az orta düzeyde güçlü ve anlamlı bir bağlantıya işaret etmektedir.

Tablo 11. Hipotez 5 Test İstatistikleri

ANALİZ / TEST	TEST İSTATİSTİĞİ	İstatistik Değeri	Asimptotik p-değeri
Ki-Kare Bağlantı Testi	Pearson Chi-Square	30,532	0,002
	Likelihood Ratio	33,412	0,001
	Linear-by-Linear Association	0,658	0,417
Simetrik Bağlantı Gücü Ölçüleri	Phi	0,702	0,002
	Cramer's V	0,405	0,002
	Contingency Coefficient	0,574	0,002

H6: Faaliyet sektörü ile ihracatçı konumundayken AB harici Avrupa ülkeleri ve Rusya için kullanılan ödeme şeklinin kullanım nedeni arasında anlamlı bir ilişki vardır.

62 cevabın incelendiği ve iki nominal değişken arasındaki bağlantının karşılaştırıldığı bu hipoteze ilişkin test sonuçları ise Tablo 12’deki gibidir. Ki-Kare bağlantı testi istatistiklerinin doğrusal bağlantı istatistiği dışında %5’den küçük kuyruk olasılığına sahip olmaları faaliyet sektörü ile AB harici Avrupa ülkeleri ve Rusya için yapılan ihracat işlemlerinde ödeme şekli kullanım nedeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir bağlantı olduğu anlamını taşımaktadır. Hipotez 6 yeterli kanıtla desteklenmektedir. Bununla birlikte söz konusu bağlantının en az orta düzeyde güçlü olduğu söylenebilir.

Tablo 12. Hipotez 6 Test İstatistikleri

ANALİZ / TEST	TEST İSTATİSTİĞİ	İstatistik Değeri	Asimptotik p-değeri
Ki-Kare Bağlantı Testi	Pearson Chi-Square	53,512	0,005
	Likelihood Ratio	46,670	0,027
	Linear-by-Linear Association	0,888	0,346
Simetrik Bağlantı Gücü Ölçüleri	Phi	0,929	0,005
	Cramer's V	0,536	0,005
	Contingency Coefficient	0,681	0,005

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada, dış ticaret şirketlerinin ithalat ve ihracat yaptığı yere göre, ödeme şekli tercihi ve bu tercihi oluşturan nedenlerin faaliyet sektörü ile herhangi bir ilişki arz edip etmediği araştırılmıştır. TÜİK tarafından açıklanan 2015 yılı verilerinde Türkiye’nin ihracatında yaklaşık %45’lik payı oluşturan AB ülkeleri için, şirketlerin ithalat ile ihracat işlemleri sırasında ödeme şekli kullanımı ve kullanım nedenleri incelemeye tabi tutulmuştur. Şirketlerin faaliyet gösterdiği sektör ile ithalatçı iken AB ülkeleriyle yapılan ticarete kullandıkları ödeme şekli arasındaki durum incelendiğinde, anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Söz konusu ilişkiye istinaden, şirketlerin tüm sektörlerde AB bölgesi için peşin ödemeyi tercih ettikleri görülmüştür. Bunu takiben tekstil sektörü hariç yine tüm sektörlerin mal mukabili ödeme şeklini bu bölge için yoğunlukla kullandıkları görülmektedir. Şirketlerin faaliyet sektörü ile ithalatçı konumundayken AB ülkeleriyle yapılan ticarete kullandıkları ödeme şeklinin kullanım nedeni arasındaki ilişki incelendiğinde, anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu bölgeden yapılan ithalatla söz konusu ödeme şekli kullanım nedeni olarak, tüm sektörlerce ağırlıklı olarak “karşı firmanın talebi” neden olarak belirtilmiştir. Bu sonuçların da ışığında şirket tercihlerinin, ticaret yapılan söz konusu bölgenin ekonomik gücü ve dünyada kabul görmüş refah seviyesiyle ilgili olduğu firmalarca belirtilen hususlar arasındadır.

Çalışmada yer alan diğer hipotezlerde, ihracatçı konumundayken AB ülkeleri için kullanılan ödeme şekli ile şirketlerin faaliyet gösterdiği sektör arasında ilişki olup olmadığı araştırılmış ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu bölge için en çok tercih edilen ve kullanılan ödeme şekli mal mukabili ödeme şekli olarak gözükmektedir. Makine imalatı sektörü dışındaki tüm sektörlerce yoğun biçimde kullanılmaktadır. Bu konuyu takiben, ihracatçı konumundayken AB ülkeleri için kullanılan ödemenin kullanım nedeni ile faaliyet sektörü arasında ise anlamlı bir bağlantı tespit edilememiştir. Herhangi bir ilişki mevcut olmamasına rağmen, AB bölgesi için ödeme şekli kullanım nedeni olarak şirketler tarafından çoğunlukla “güven problemi olmaması” ve “karşı firmanın talebi” gerekçeleri belirtilmiştir. AB bölgesi için ödeme şekli tercihiyle ilgili ortaya çıkan anlamlı ilişkiye istinaden, ihracatçılar için en yüksek riski barındıran mal mukabili ödemenin gerçekleşen ihracatta en başta yer aldığı görülmektedir. Bu sonuç ışığında, bölge ülkelerinin gelişmişliği ve ülke ya da firmalarının ekonomik güç düzeyleri, iş dünyasında söz sahibi olmalarında ve taleplerinin kabul edilmesinde etken rol oynamaktadır. Bunlar, firmaların ifade ettiği tercih nedenlerini şekillendiren unsurlar arasındadır.

TÜİK tarafından açıklanan 2015 yılı verilerinde, Türkiye’nin ihracatında %10’luk payı oluşturan AB harici Avrupa ülkeleri ve Rusya için de ödeme şekli kullanımı ve kullanım nedenleri araştırılmıştır. İhracatçı konumundayken bu bölge için kullanılan ödeme şekli ile şirketin faaliyet gösterdiği sektör arasında anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Burada tüm sektör firmalarının çoğunluklu olarak peşin ödemenin tercih edildiği görülmektedir. Ayrıca ihracatçı konumundayken AB harici Avrupa ülkeleri ve Rusya için kullanılan ödemenin kullanım nedeni ile faaliyet sektörü arasındaki ilişkinin varlığının araştırılmasında, anlamlı bir bağlantı tespit edilmiştir. Söz konusu ilişkinin doğrultusunda, sektör firmaları tarafından en çok belirtilen neden olarak “firmamızın isteği” nedeni ön plana çıkmıştır. Söz konusu sonuçlardan yola çıkarak, ihracat yapılan bölge ve ülkelerle ilgili ticari güvenin pek yüksek olmaması ve 2016 yılının ilk yarısı itibarıyla mevcut olan Rusya krizi nedeniyle, şirketlerin çoğunlukla kendi talep ettikleri ödeme şekli kabul edildiği takdirde ilgili bölgeye ihracat işlemi gerçekleştirdikleri, görüşmeler esnasında şirketler tarafından belirtilmiş hususlar arasındadır.

Kaynakça

- AKIN, Hakan; (2014), *Yeni İşimiz Dış Ticaret*, Elma Yayınevi, 10. Baskı, Ankara.
- BAĞRIAÇIK, Atilla; (2003), *Belgelerle Uygulamalı Dış Ticaret İşlemleri*, Bilim Teknik Yayınevi, 7. Baskı, İstanbul.
- BOZKURT, Seçkin; (2006), *Akreditifin Uygulanması*, Seçkin Yayıncılık.
- GERNİ, Cevat; (1990), *Dış Ticaretin Finansmanı*, TOBB Yayın No Genel:139, Ankara.
- KARACAN, Sami; (2010), *Dış Ticaret ve Dış Ticaret İşlemleri Muhasebesi*, Umuttepe Kitabevi, Kocaeli.
- KARAGÜL, Mehmet ve Berfu İlter; (2010), *Dış Ticaret İşlemleri ve Muhasebesi Teori ve Uygulama*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- KARAHAN, Kasım ve Murat Canitez (2008), *Uygulamalı İhracat İthalat İşlemler ve Dökümantasyon*, 2. Baskı. Gazi Kitabevi. Ankara.
- KAVAK, Kemal; (2000), *Akreditif İşlemleri ve Uygulamaları*, Ankara.
- KAYA, Ferudun; (2011), *Dış Ticaret İşlemleri Yönetimi (Yeni Mevzuat ve Belgeler)*, Beta Yayınları, İstanbul.
- KEMER, O. Barbaros; (2009), *İş Dünyası İçin Pratik Dış Ticaret İşlemleri*, Alfa Aktüel Yayınları.
- KIZIL, Ahmet ve Macide Şoğur; (1997), *İthalat-İhracat İşlemleri ve Muhasebesi*, Der Yayınevi, İstanbul.
- KOBAN, Emine; (2002), *Dış Ticaret Eğitimi*, Alfa Yayıncılık, İstanbul.
- MTO Milletlerarası Ticaret Odası; (2007), *Akreditiflere İlişkin Bir Örnek Usuller ve Uygulama Kuralları* Yayın No: 600.
- ÖZALP, Abdurrahman; (2004), *Uluslararası Yeni Kurallar Işığında Dış Ticarete Teslim ve Ödeme Şekilleri, Genel ve Bankalar Uygulaması*, İstanbul.
- SİRPAL, Rajeshwar; (2009), “Methods of Payment and Foreign-Exchange Risk Management Among Firms in Brunei Darussalam” *The Journal of Risk Finance*, Vol 10 No 4, pp.377-392.
- SOMUNCU, Kartal; (2009), *Uluslararası Ticaretin Temelleri*, İrem Yayıncılık, Ankara.
- ŞAHİN, Arif; (2009), *İhracatta Ödeme Şekilleri*, İGEME, Ankara.
- TEKİNALP, Ünal; (2009), *Ünal Tekinalp’in Banka Hukukunun Esasları*, 2. Baskı, İstanbul.
- TİM (2014), İhracatta İlk 1000 Firma, <http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-arastirma- raporlari-ilk-1000-ihracatci-arastirmasi.html> (erişim tarihi: 17.11.2015).
- TURHAN, Nihat; (2013), *Dış Ticaret ve Akreditifli İşlemlerin Uluslararası Uygulamaları Kılavuzu*, Adalet Yayınevi, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara.
- TÜİK (2015), Ülke Gruplarına Göre Yıllık İhracat, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (erişim tarihi: 05.04.2016).

- TÜİK (2015), Ödeme Şekillerine Göre Dış Ticaret, İllere Göre Dış Ticaret, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 (erişim tarihi: 14.03.2016).
- UIB (2015), UIB Üye Listesi, <http://www.uib.org.tr/tr/ihracat-ihracat-rakamlari-uib-ihracat-rakamlari-uyeler.html> (erişim tarihi: 17.11.2015).
- ÜNÜSAN, Çağatay ve Murat Canitez; (2014), *Dış Ticaret İşlemler ve Uygulamalar*, Gazi Kitabevi, 9. Baskı, Ankara.
- WEISS, Kenneth D; (1997), *Import-Export Business*, Newyork.
- YENİ, Coşkun; (2005), *Bankalar ve Dış Ticaret Firmaları İçin Uluslararası Ticarete Ödeme Yöntemleri (İngilizce Takviyeli)*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

An Empirical Study To Investigate Choice Of Payment Term In Foreign Trade Transactions And Its Causes With Respect To The Location Of Trade

Aykut ALABAYIR

Yalova University

Yalova, Turkey

aykut.alabayir@yalova.edu.tr

Erol MUZIR

İstanbul Medeniyet University

Faculty of Political Science

Üsküdar, İstanbul, Turkey

erol.muzir@medeniyet.edu.tr

Extensive Summary

The concept of payment constitutes the most significant issue essential to the progress of foreign trade. The reasons why particular payment terms are preferred and used with respect to the countries, regions or continents involved differ due to differences in such dynamics as relevant laws and regulations, procedures, economic and political conditions of the location of trade, and so on. In this paper, both firms' choice on payment term to use in foreign trade and the causes shaping this choice have been investigated through a questionnaire study.

This study was performed in Bursa which was the second district in Turkey as to export performance in 2014 and 2015. The data were collected via face-to-face interviews with the authorized persons of 42 companies selected from among 492 companies with a title of limited company or over which are engaged in foreign trade and located in Bursa's big industrial regions.

The main purpose of this empirical study is to investigate the choice of payment method and the causes underlying this choice according to geographical location and sector type through applying a questionnaire which includes some closed-end questions. First of all, frequency tables were created from the data set obtained to generate functional comments. To test the hypotheses, the Chi-square connection test and correlation test were applied. Besides, symmetrical measurement tests were used to identify any existing relations between choice of payment method and location or type of sector. Within this context, 6 hypotheses were tested to detect any associations among payment method choice in import and export transactions, trade location and field of activity. Since the data were coded using nominal scales, Pearson Chi-square test, Likelihood ratio and Linear-by-linear association test statistics were selected to use in investigating any significant relations. On the other hand, for the comparison of nominal variables, Phi, Cramer's V and Contingency coefficient statistics were used to reveal the strength of relations. The empirical findings of the study show that there is significant association between the choice of payment method and the field of activity with respect to continent, region and country.